

FUNERAIRE REIST(R)IP 8

Van 1998 tot en met 2012 hebben wij funeraire busreizen georganiseerd naar hoofddoelen als Praag, Wenen, Parijs, Londen, Kopenhagen, Dresden en Edinburgh.

Dat doen we niet meer, maar reizen doen we nog wel.

Dat we daarbij nog steeds ook met funeraire ogen kijken mag duidelijk zijn.

En onze funeraire trips kunnen leiden tot funeraire tips: mocht je in de buurt zijn, dan is het misschien de moeite waard dat doel ook te bezoeken.

Deze keer:

VERDUN

LA GRANDE GUERRE

28 juni 1914

de moord op
aartshertog Franz Ferdinand
van Oostenrijk-Hongarije
en zijn vrouw Sophie
door de Servische nationalist
Gavrilo Princip
in Sarajevo
luidde de Eerste Wereldoorlog in.

11 november 1918

om 11.00 uur 's ochtends werd
in een treinwagon in het bos
van Compiègne de wapenstilstand
getekend en kwam er
een eind aan La Grande Guerre, de
Grote Oorlog,
zoals de Eerste Wereldoorlog
door de Fransen wordt genoemd.

DE HEL VAN VERDUN

In 1914, honderd jaar geleden, begon de Eerste Wereldoorlog. Verdun speelde daarin een belangrijke rol.

De Slag bij Verdun, van 21 februari 1916 tot 20 augustus 1917, betekende een keerpunt in de oorlog. De gevechten waren zo hevig en wreed geweest dat men terecht sprak over 'de hel van Verdun'. Er was geen sprake geweest van een slagveld, maar van een slachtveld. Tienduizenden tegelijk leefden en stierven er in kraters, holen en loopgraven, waar het zinloos was de doden te begraven. Een deel van de onmenselijkheid van het slagveld van Verdun was te wijten aan de onophoudelijke regen van granaten die tien maanden lang uit de hemel neerdaalde. Eerst vooral Duits, maar later ook Frans geschut van elk kaliber veegde dorpen voor eeuwig van de kaart en ploegde de eens vruchtbare landbouwgrond en de bossen om en om, tot er niets meer wilde groeien en elk lijkt dat er ooit begraven lag vermalen was tot kleine stukjes.

Tegenwoordig is Verdun een pelgrimsoord en in het hoogseizoen soms zelfs een soort kermis, als busladingen vol Duitsers worden opengetrokken en langs alle bezienswaardigheden gevoerd worden tot ze geen fort of museum meer kunnen zien.

Wij zullen in deze reist(r)ip vooral de funeraire doelen bezoeken: het ossuaire en de begraafplaats in Douaumont, Fort Douaumont met twee interne begraafplaatsen, het graf in de 'loopgraaf van de bajonetten' en het Cimetière du Faubourg Pavé, de grootste begraafplaats van Verdun met een burgerlijk en militair gedeelte.

OSSUAIRE DE DOUAUMONT

Douaumont, rempart contre l'envahisseur, est devenu le rempart contre l'oubli (Douaumont, bolwerk tegen de vijandelijke indringer, is het bolwerk tegen het vergeten geworden), aldus mgr. Petit, president van het ossuarium-comité.

In het hart van het slagveld werd in 1932 het Ossuarium van Douaumont geopend op initiatief van mgr. Charles Ginisty, bisschop van Verdun. Omdat slechts een derde van de gesneuvelde soldaten geïdentificeerd kon worden, stichtte hij een comité om voor de onbekende doden een grafmonument op te richten in het centrum van het immense slagveld, op het plateau van Douaumont, 9 km van Verdun.

Architect Léon Azéma ontwierp een gebouw als een gewelf van 137 meter lang. In het midden van het monument verrijst de Tour des Morts, een 46 meter hoge toren in de vorm van een granaat; in elk van de vier zijden is in reliëf een kruis verwerkt. Op de eerste verdieping van de toren is een klein oorlogsmuseum ingericht. Boven in de toren is de dodenlantaarn, die 's nachts als een vuurtoren zijn vier schijnwerpers afwisselend wit en rood over de omgeving laat schijnen met een bereik van 40 kilometer. De klok, die in de toren hangt, luidt driemaal daags *to render glory to God for the great victory of Verdun and in memory of the French and American soldiers killed in the battlefield.*

interieur

In het interieur zijn in de gang van het gewelf 18 nissen met in elke nis twee granieten graftombes. Op de beide uiteinden bevinden zich nog eens 5 tombes. De ruimte onder de tombe beslaat 14 kubieke meter. Daarnaast bevinden zich aan beide uiteinden onder twee granieten schilden nog grotere grafkelders, elk van 150 kubieke meter. Op deze schilden wordt bij herdenkingsplechtigheden de herinneringsvlam ontstoken. De ruimten onder de schilden en de tombes zijn gevuld met het gebeente van zo'n **130.000 Franse en Duitse soldaten**, die tijdens de Slag bij Verdun zijn gesneuveld en die niet geïdentificeerd konden worden. Aan de achterkant van het gebouw kan men door kleine raampjes onder de tomben en in de met botten en schedels gevulde graf ruimtes kijken: het ossuarium of knekelhuis van Douaumont.

Boven de 46 tombes staan de namen van de sectoren van het slagveld, waar de stoffelijke resten vandaan kwamen. Door gebrandschilderde ramen valt een purpergouden licht op de tombes, symbool van opoffering en onsterfelijkheid.

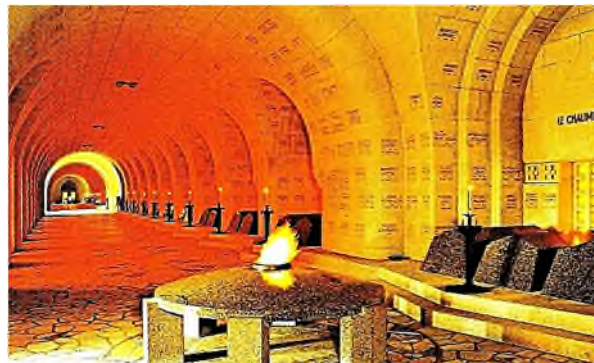
In de bodem zijn in mozaïek de nationale militaire ordes uitgebeeld: in het midden het kruis van het Legioen van Eer (*croix de la Légion d'Honneur*), aan de uiteinden de militaire medaille (*Médaille Militaire*) en daartussen een rij oorlogskruisen (*Croix de guerre*).

Links van de ingang staan twee beelden: een vrouwenfiguur, symbool van *Silence et de la Résignation* (stilte en vergeving), en een *Soldat de Verdun*, twee werken van Madame Marthe Girardet.

Recht tegenover de hoofdingang bevindt zich de katholieke kapel. Op drie borden staan de namen van de priesters, die in de loop van de oorlog gedood zijn. In de kapel bevinden zich twee graven: mgr. Charles Ginisty (1882-1946), bisschop van Verdun en de initiatiefnemer voor de oprichting van het ossuarium; Ferdinand Noel (1873-1944), de eerste kapelaan van het ossuarium.

soldaat van Verdun

gewelf met 18 nissen

beeld van de Stilte

DE NATIONALE BEGRAAFPLAATS VAN DOUAUMONT

Voor het ossuarium bevindt zich de grootste nationale begraafplaats van deze streek, waar de geïdentificeerde doden werden begraven tussen 1923 en 1929. Op 23 juni 1929 werd de plaats officieel ingewijd in het bijzijn van president Gaston Doumergue. In de as van de necropool bevindt zich het graf van generaal Ancelin, tijdens de herovering van fort Douaumont op 24 oktober 1916 gesneuveld. Op een oppervlakte van 144.380 m² bevinden zich **16.142 graftekens**. De moslims hebben een eigen veld, te herkennen aan de stèles in de vorm van een Arabische (hoefijzervormige) boog. Een herinneringsplaquette verwijst naar de *la poignée de main historique* (de historische handdruk) van kanselier Helmut Kohl en president François Mitterrand op 22 september 1984.

joods en islamitisch monument

Het oorspronkelijke project van het ossuarium voorzag in vier cultusplaatsen: katholiek, protestant, joods en islamitisch. Uiteindelijk is het ossuarium noch een religieus, noch een civiel, noch een militair monument geworden, maar een funerair monument van de Eerste Wereldoorlog. De katholieken hebben een kapel gebouwd, aan de protestanten herinnert helemaal niets, voor de joden en de moslims zijn later monumenten opgericht.

In 1938 werd een monument onthuld, gewijd *Aux Français alliés et volontaires étrangers israélites. Morts pour la France 1914-1918* (aan de Franse, geallieerde en buitenlandse joodse vrijwilligers, gestorven voor Frankrijk in 1914-1918). Het monument bestaat uit een 31 meter lange muur met daarop de twee stenen tafelen met de tien geboden in het Hebreeuws. Het monument werd mede opgericht als antwoord op het toenemende antisemitisme. Dat antwoord bleek onvoldoende in de daarop volgende jaren van de Tweede Wereldoorlog. Het monument bleef behouden, doordat het in de jaren 1940-1944 door middel van een houten palissade aan de ogen van het publiek werd onttrokken.

Aan de rand van de begraafplaats bevindt zich een veel kleiner monument dat gewijd is *Aux soldats musulmans morts pour la France* (aan de islamitische soldaten, gestorven voor Frankrijk) en dat de herinnering oproept aan de Noord-Afrikaanse troepen uit de voormalige koloniën van Frankrijk, die meevochten in de Slag bij Verdun. Het werd pas in 1959 opgericht.

christelijk

joods

islamitisch

FORT DOUAUMONT

Aan de ingang van alle forten was in de Eerste Wereldoorlog met grote letters de volgende opdracht aangeplakt: *Liever onder het puin van dit fort begraven worden dan zich overgeven.*

Fort Douaumont is een paar maal van eigenaar gewisseld: Frans, Duits en toen weer Frans. Voor een aantal van de bezetters van het fort is de spreuk waarheid geworden, maar het was door een ongelukkige samenloop van omstandigheden, dat Fort Douaumont hun graf is geworden. In het fort bevinden zich twee begraafplaatsen: een Franse begraafplaats van 7 soldaten en een Duitse begraafplaats van 679 soldaten.

begraafplaats van de 7 Franse jagers

Op 14 december 1916 viel een Duitse 420 mm granaat, afkomstig van een *Dikke Bertha*, in deze kazemat. De granaat explodeerde en doodde 21 Franse soldaten, leden van het regiment der jagers-tevoet. Van hen konden 14 geborgen worden en buiten het fort begraven, de overige zeven waren in stukken gereten en rusten nog altijd achter deze dikke muur. Hun namen staan op de plaquette.

de Duitse begraafplaats

Op 8 mei 1916 vond er in het fort, dat nu door de Duitsers bezet was, een schokkende gebeurtenis plaats. De avond ervoor waren er hevige bombardementen geweest en het fort had veel gewonden opgenomen. Naast de talrijke troepen die zich al in het fort bevonden, was er ook nog een bataljon, dat in het fort mocht 'genieten' van een rustpauze tussen de gevechten door. Om 6 uur in de ochtend vond er een enorme catastrofe plaats: onvoorzichtige soldaten hadden hun koffie opgewarmd in de buurt van de vlammenwerperolie, waardoor het depot met vlammenwerpers in brand werd gestoken. Panische soldaten, die dachten aangevallen te worden, hielpen nog een handje mee door het gooien van granaten 'naar de vijand', waardoor een depot van (gas)granaten explodeerde. De verliezen waren zwaar en de Duitsers begonnen hun doden buiten het fort te begraven. Omdat men echter steeds meer lijken bleef vinden, liet het oppercommando de doden in twee kazematten leggen, die vervolgens werden dichtgemetseld. Van de ca. 900 soldaten die waren gevallen door de explosie zijn er achter het kruis met tekst *Den toten Kameraden* 679 soldaten begraven in deze Duitse begraafplaats van het fort.

Fort Douaumont

Franse begraafplaats

Duitse begraafplaats

TRANCHÉE DES BAÏONETTES

De *tranchée des baïonettes*, de 'loopgraaf van de bajonetten', is een monument dat tot de verbeelding spreekt. Het werd op 8 december 1920 door president Alexandre Millerand onthuld. In het monument vermengen geschiedenis en legende zich met elkaar. Aan de basis ligt een historisch feit: door een hevig bombardement van 10 tot 12 juni 1916 kwam het merendeel van twee compagnieën van het 137e regiment infanteristen om het leven. Daarna begon de legende.

In januari 1919 bezocht kolonel de Bonnefoy de plaats waar zijn manschappen waren gesneuveld. Tot zijn verbazing constateerde hij dat er geweren uit de grond omhoog waren gekomen en hij besloot op die plaats een klein herdenkingsmonument op te richten. Het staat er nog.

De pers bemoeide zich met deze affaire en gaf er een patriottistische dimensie aan. Hier zouden op 12 juni zeventien en volgens een andere bron vele tientallen soldaten bij een enorme granaatslag levend begraven zijn, terwijl de lopen van hun geweren en de bajonetten nog boven de grond uitstaken. Zo ontstond de 'loopgraaf van de bajonetten'.

Wat is waar? Na een onderzoek in 1920 vond men in de loopgraaf zeven mannen, waarvan vier konden worden geïdentificeerd. Deze werden herbegraven in Fleury; de ongeïdentificeerde soldaten werden ter plaatse herbegraven. Geen enkele van de zeven mannen stond rechtop. Maar de legende kon niet meer sterven; in 1920 had men behoefte aan helden en heldendom.

Boven de loopgraaf werd een betonnen monument opgericht. Een massieve poort met de tekst *Ter herinnering aan de Franse soldaten die in deze loopgraaf rechtop slapen met het geweer in de hand en een betonnen overkapping, waaronder een aantal houten kruisen staan met de tekst Soldat français inconnu* (onbekende Franse soldaat).

CIMETIÈRE DU FAUBOURG PAVÉ

De begraafplaats in de voorstad (faubourg) Pavé bestaat uit twee delen: burgerlijk en militair.

cimetière militaire

De militaire begraafplaats is één van de vele nationale Franse oorlogsbegraafplaatsen, die in dit gebied aan de Eerste Wereldoorlog herinneren. De begraafplaats werd in 1919-1926 aangelegd naast de reeds bestaande burgerbegraving van Verdun. Er liggen 5722 doden. Bij de ingang staat een monument voor de gevallen, dat eer bewijst aan de slachtoffers van twee wereldoorlogen. Op het grasveld staan Duitse kanonnen en voor de burgerbegraving staat het monument voor de vliegeniers; het plein voor beide begraafplaatsen heet *Square des Aviateurs* (plein van de vliegeniers).

Op de militaire begraafplaats staat in het midden een groot kruis en wappert de Franse driekleur. Rond het kruis zijn *les sept inconnus* (de 7 onbekende soldaten) begraven. Op elk van de graven staat een langwerpige haagje, geknipt in de vorm van een sarcofaag. Een plaquette vermeldt de toedracht: *Hier rusten zeven onbekende Franse soldaten uit alle delen van het front.*

Op 9 november 1920 werden acht onbekende Franse soldaten uit alle sectoren van het front opgegraven op geheimgehouden plaatsen en overgebracht naar de citadel in Verdun voor een plechtigheid.

Op 10 november werd in aanwezigheid van minister Maginot één van hen door het lot aangewezen om in Parijs onder de Arc de Triomphe de hoogste eer te ontvangen.

De zeven anderen werden aan de stad Verdun toevertrouwd en houden onder de vlag hun laatste wacht voor de stad die niet is ingenomen, omdat ze hun plicht deden onder het devies van de soldaat van Verdun 'On ne passe pas' (je komt er niet door).

cimetière civil

De burgerbegraving stamt uit 1830, zoals valt af te lezen aan de zuilen met gevleugelde zandlopers bij de hoofdingang. Deze ouderdom is bij het binnengaan via de hoofdingang echter nauwelijks te zien. Als je echter het hoofdpad blijft volgen noordwaarts wordt dat halverwege pas duidelijk.

Er is een schril contrast tussen het schreeuwerige eerste deel met glimmende golfjes en een overdaad aan kleurrijke tierelantijntjes en plaquettes en het rustige grijs van het tweede deel, waar statige grafmonumenten overheersen. Hoelang nog? Steeds meer Franse begraafplaatsen lijken geen of nauwelijks oog te hebben voor het funeraire erfgoed. Daarmee lijkt er zich in de Franse begraafgeschiedenis ook een andere trend te openbaren: de traditie van het familiegraf lijkt te worden ingeruild voor die van het individuele graf. Op het oude deel is nog goed te zien, hoe het familiegraf werd aangelegd. Het bestaat uit een langwerpige grafkelder, ter lengte van drie grafkelders achter elkaar. Op de achterste kelder werd het monument, de stèle of de grafkapel geplaatst. Het graf bleef in bezit van de familie en kon steeds opnieuw worden gebruikt.

Nu in Frankrijk het platteland aan het ontvolken is, familieleden verspreid over het land zijn gaan wonen, wordt ook deze traditie verlaten en grijpt het beheer van de begraafplaats en de commercie zijn kans de oude graven en grafmonumenten op te ruimen en individuele graven uit te geven.

oude deel

cimetière civil de Faubourg-Pavé

nieuwe deel